

CZĘŚĆ OGÓLNA

I. Założenia kontroli

Kontrola działalności państwowych jednostek badawczo-rozwojowych w warunkach transformacji gospodarczej została podjęta przez Najwyższą Izbę Kontroli z własnej inicjatywy i przeprowadzona w ramach kontroli planowanych na 1996 r.

Celem kontroli było dokonanie analizy i oceny działań dostosowawczych i restrukturyzacyjnych podejmowanych przez jednostki badawczo-rozwojowe w latach 1994-1996 (I półrocze) w warunkach gospodarki rynkowej. Celem kontroli była także ocena wykorzystania środków budżetowych przekazanych jednostkom badawczo-rozwojowym przez Komitet Badań Naukowych.

Kontrolą objęto 38 jednostek badawczo-rozwojowych, w tym 18 instytutów naukowo-badawczych, 18 ośrodków badawczo-rozwojowych, jedno centralne laboratorium oraz Zakład Badawczo-Rozwojowy Centrum Techniki Okrętowej - do którego mają zastosowanie - na podstawie odrębnych przepisów¹ - niektóre przepisy ustawy z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych² (zwanej dalej „ustawą o jbr”). Ponadto niezbędne informacje zebrano w Komitecie Badań Naukowych. Wykaz skontrolowanych jednostek stanowi załącznik do informacji.

Tematyka kontroli dotyczyła w szczególności:

- organizacji i zakresu działania jednostek badawczo-rozwojowych oraz zmian dokonywanych w tym zakresie,
- wypełniania przez rady naukowe jednostek badawczo-rozwojowych obowiązków ustawowych,
- realizacji planów rzeczowo-finansowych i ich zgodności z zadaniami statutowymi;

¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 marca 1991 r. w sprawie rozciągnięcia niektórych przepisów ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych na Zakład Badawczo-Rozwojowy Centrum Techniki Okrętowej w Gdańsku (Dz.U. Nr 26, poz. 105)

² Jednolity tekst Dz.U. z 1991 r. Nr 44 poz. 194; z 1991 r. Nr 107, poz. 464; z 1992 r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 1, poz. 3 i Nr 43, poz. 163; z 1996 r. Nr 41, poz. 175 i Nr 89, poz. 402

- gospodarki finansowej jednostek, w tym zwłaszcza źródeł przychodów, kosztów działalności, wyniku finansowego i podziału zysku oraz rozliczeń z budżetem państwa,
- wykorzystania środków budżetowych przekazanych przez Komitet Badań Naukowych na finansowanie bądź dofinansowanie poszczególnych rodzajów działalności jednostek, a także konkretnych projektów i zadań badawczych,
- prawidłowości gospodarowania majątkiem,
- działalności laboratoriów akredytowanych.

Kontrolę przeprowadziły Delegatury NIK w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Warszawie i Wrocławiu oraz Departament Edukacji, Nauki i Kultury Najwyższej Izby Kontroli.

II . Synteza ustaleń kontroli

- 1. Kontrolowane jednostki badawczo-rozwojowe utworzone - zgodnie z treścią art. 1 ust. 1 ustawy o jbr - w celu prowadzenia badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych, których wyniki powinny znaleźć zastosowanie w określonych dziedzinach gospodarki narodowej i życia społecznego - w coraz szerszym zakresie zajmowały się prowadzeniem działalności gospodarczej. Udział przychodów z tej działalności w przychodach własnych (pozabudżetowych) - w badanym okresie - wzrósł z 40,4 % w 1994 r. do ok. 50 % w I połowie 1996 r., zmniejszał się natomiast w przychodach ogółem udział przychodów z działalności badawczo-rozwojowej z 45,8 % w 1994 r. do 36,7 % w okresie I półrocza 1996 r. Zwiększały się przychody ze sprzedaży urządzeń i aparatury oraz produkcji małowartościowej i małoseryjnej, zmniejszały natomiast przychody ze sprzedaży prac naukowo-badawczych i prac wdrożeniowych. Tak więc działalność, która w założeniach miała mieć marginalne znaczenie, stawała się w coraz większym stopniu dominującą (*opis - rozdz. V pkt 2 str. 18-19*).**

2. Udział dotacji Komitetu Badań Naukowych na dofinansowanie działalności statutowej w łącznej kwocie 61,8 mln zł stanowił - w poszczególnych latach badanego okresu - średnio od 12% do 14 % w przychodach ogółem w poszczególnych latach. Jednostki uzyskiwały także środki budżetowe z KBN na realizację projektów badawczych (własnych, celowych i zamawianych) oraz środki na dofinansowanie inwestycji, współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą i działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania. Udział wszystkich środków budżetowych (152,4 mln zł) w przychodach ogółem kształtował się średnio na poziomie 28 %. Zaznaczyć jednak należy, że w poszczególnych jednostkach proporcje te rozkładały się nierównomiernie i - poza nielicznymi, w których środki budżetowe stanowiły ponad 50 % przychodów ogółem - większość finansowała działalność głównie ze środków własnych. Środki te pozyskiwano z omówionej wcześniej sprzedaży urządzeń i aparatury oraz produkcji małotonażowej i małoseryjnej, a także z wynajmu pomieszczeń i dzierżawy urządzeń. Generalnie jednak działalność ta nie zapewniała poprawy sytuacji finansowej. Spośród 38 kontrolowanych jednostek badawczo-rozwojowych w 1994 r - 21 jbr, a w 1995 r - 25 jbr uzyskało dodatni wynik finansowy, z czego 15 jednostek (w obu latach) w kwocie powyżej 100 tys zł. W 1994 r. 17 jednostek a w 1995 r. stratą zamknęło działalność 13 jednostek (*opis - rozdz. V pkt 2 str. 20-21*).

3. W 15 jednostkach nie przestrzegano przepisów ustawy o jbr i wydanych na jej podstawie aktów wykonawczych dotyczących prowadzenia gospodarki finansowej na podstawie planów rzeczowo-finansowych. Powszechna była praktyka sporządzania zamiast planów rzeczowo-finansowych wyłącznie planów tematycznych prac badawczo-rozwojowych wchodzących w zakres działalności statutowej. Warunkowały one przyznanie przez Komitet Badań Naukowych dotacji na dofinansowanie tej działalności. W 13 jednostkach Rady Naukowe nie w pełni realizowały swoje ustawowe obowiązki, w tym zwłaszcza nie ustalały perspektywicznych kierunków działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej, a także nie opiniowały rocznych sprawozdań dyrektorów z wykonania

zadań przez te jednostki. W odniesieniu do realizacji planów działalności statutowej jednostek i wykorzystania środków dotacji budżetowych przyznanych na ten cel - nie stwierdzono nieprawidłowości. Zaznaczyć jednak należy, że zakres realizacji wcześniej zaplanowanych zadań był w znacznym stopniu uzależniony od wysokości dofinansowania jednostek dotacją budżetową, która z reguły była niższa od zgłoszonych potrzeb (*opis - rozdz. V pkt 3 str. 22-25*).

4. W dziewięciu kontrolowanych jednostkach stwierdzono nieprawidłowości w wykorzystaniu i wydatkowaniu środków budżetowych przyznanych przez Komitet Badań Naukowych na dofinansowanie inwestycji aparaturowych, działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania oraz finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą, wynikającej z umów międzyrządowych. Jednostki te wydatkowały niezgodnie z przeznaczeniem - określonym w decyzjach Przewodniczącego KBN oraz w umowach zawartych z urzędem Komitetu - łącznie 628,7 tys zł. Środki przyznane na zakup aparatury naukowo-badawczej, w tym także dla laboratoriów ubiegających się o akredytację, wykorzystywane były na finansowanie kosztów remontów bieżących, adaptacji pomieszczeń, zakupu mebli i wyposażenia, oprogramowania komputerowego, a także na finansowanie wynagrodzeń. Stwierdzono również pojedyncze przypadki dokonywania zakupu aparatury innej niż wymieniona we wnioskach kierowanych do KBN, a także nierzetelnego sporządzania sprawozdań o wykorzystaniu środków, w tym informowania - niezgodnie ze stanem faktycznym - o wykorzystaniu dofinansowania w całości (*opis - rozdz. V pkt 4 str. 25-29*).

5. Wyniki kontroli potwierdzają zasadność krytycznych uwag i wniosków skierowanych przez NIK w 1994 r. do Komitetu Badań Naukowych w związku z finansowaniem przez Komitet ze środków budżetowych na naukę zakupu aparatury i wyposażenia dla laboratoriów ubiegających się o uzyskanie certyfika-

tu akredytacji Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji³. W latach 1993-1994 Komitet Badań Naukowych przekazał bezpośrednio na ten cel jednostkom badawczo-rozwojowym - 46,6 mln zł, co zdaniem NIK było bezzasadne i niezgodne z przepisami. Mimo to również w następnych latach Komitet przyznawał środki finansowe na podniesienie poziomu technicznego akredytowanych laboratoriów i rozszerzenie zakresu akredytacji w ramach dotacji aparaturowych. Stwierdzono, że omówione wydatki nie przyniosły dotychczas zamierzonych efektów. Prace związane z przygotowaniem laboratoriów do starań o akredytację trwają nieuzasadnienie długo, a niektóre z jednostek nie wystąpiły dotychczas nawet z wnioskiem o przeprowadzenie stosownego auditu. W jednostkach, które uzyskały akredytację PCBC, nie przyniosło to poprawy sytuacji finansowej. Wprawdzie pełna ocena efektywności działania laboratoriów - z uwagi na stosunkowo niedługi okres świadczenia usług - nie jest możliwa, to jednak w niektórych przypadkach przychody nie pokrywają nawet kosztów bieżącej działalności laboratoriów (*opis - rozdz. V pkt 5 str. 29-33*).

6. Przychody ze sprzedaży i dzierżawy składników majątkowych stanowiły 7,2 % ogółu przychodów kontrolowanych jednostek w badanym okresie, przy czym sprzedaż (0,75 % przychodów ogółem) dotyczyła głównie zbędnych maszyn i urządzeń i w nielicznych przypadkach nieruchomości (gruntów i budynków). Przychody z dzierżawy składników majątkowych miały natomiast istotny udział w przychodach z działalności własnej (poza budżetowej) stanowiąc do 25 % przychodów z tej działalności, a w skrajnym przypadku nawet ponad 50 % wszystkich przychodów jednostki (*opis - rozdz. V pkt 6 str. 33-34*).

7. Blisko jedna trzecia kontrolowanych jednostek nie poprzedzała zawarcia umowy o sprzedaż bądź dzierżawę składników majątkowych postępowaniem przetargowym - co stanowiło naruszenie obowiązujących przepisów. Krytycz-

³ „Informacja o wynikach kontroli finansowania i realizacji inwestycji w nauce i szkolnictwie wyższym”, Warszawa, sierpień 1994 r.

nie także należy ocenić nieegzekwowanie w ogóle bądź egzekwowanie ze znacznym opóźnieniem należności z tytułu wynajmu pomieszczeń produkcyjnych i biurowych oraz dzierżawy składników majątkowych. W trzech jednostkach należności z tego tytułu według stanu na 30 czerwca 1996 r. wyniosły ponad 200 tys zł, z czego 82 tys zł spisano w straty - z powodu ogłoszenia upadłości najemcy. Zaznaczyć należy, że jednostki nie naliczały odsetek za nieterminowe regulowanie należności, nie korzystały także z możliwości wcześniejszego rozwiązania umowy z niesolidnymi dłużnikami (*opis - rozdz. V pkt 6 str. 34-35*).

8. Kontrolowane jednostki - poza dwiema - regulowały terminowo i w pełnej wysokości zobowiązania wobec budżetu państwa i gmin. O przypadkach nie-regulowania tych zobowiązań Najwyższa Izba Kontroli poinformowała właściwe organy kontroli skarbowej w celu ustalenia istnienia i wysokości zobowiązań wobec budżetu (*opis - rozdz. V pkt 7 str. 35-36*).

III . Uwagi i wnioski

Wyniki kontroli wskazują, że restrukturyzacja jednostek badawczo-rozwojowych nie została właściwie przeprowadzona, a podejmowane przez jednostki działania mające na celu poszukiwanie nowych źródeł finansowania (poza dotacją na działalność statutową), racjonalizację struktury organizacyjnej i kadrowej oraz modernizację wyposażenia technicznego - nie przyniosły wszystkich oczekiwanych rezultatów.

Wyniki kontroli wskazują na potrzeby podjęcia przez jednostki badawczo-rozwojowe działań mających na celu:

- przestrzeganie przepisów ustawy z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych i wydanych na jej podstawie przepisów wykonawczych dotyczących prowadzenia gospodarki finansowej na podstawie planów rzeczowo-finansowych, a także ustalania perspektywicznych kierunków działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej,

- prowadzenie ewidencji księgowej w sposób umożliwiający ustalenie kosztów dotowanej działalności statutowej oraz ewidencji księgowej wydatkowania dochodu przed opodatkowaniem podatkiem dochodowym, w części przeznaczonej na działalność naukową i naukowo-techniczną,
- przestrzeganie - przy zbywaniu i dzierżawie składników majątkowych - przepisów obowiązujących w tym zakresie,
- sfinalizowanie - także z uwagi na zaangażowanie znacznych środków finansowych - prac mających na celu uzyskanie certyfikatu akredytacji dla laboratoriów badawczych,
- wyegzekwowanie zaległych należności od innych podmiotów,
- poprawienie wyników ekonomicznych.

Ponadto wyniki kontroli upoważniają do skierowania do Komitetu Badań Naukowych wniosków dotyczących:

- wznowienia rozliczeń i wyegzekwowania - w ujawnionych przez kontrolę przypadkach - nie wykorzystanych bądź wykorzystanych niezgodnie z przeznaczeniem środków budżetowych,
- ponownego rozważenia celowości dalszego dofinansowywania zakupów dla laboratoriów ubiegających się o akredytację oraz dofinansowywania kosztów związanych z utrzymaniem i podniesieniem poziomu laboratoriów już istniejących, także w celu rozszerzenia zakresu akredytacji oraz podjęcia stosownych decyzji.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli środki na dalsze finansowanie prac związanych z akredytacją laboratoriów badawczych winny być wydzielone w budżecie i znajdować się w dyspozycji Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji, po-

wolanego m.in. do organizowania i nadzorowania systemu badań i certyfikacji. Utrzymanie stanu dotychczasowego wymagałoby wprowadzenia odpowiednich zmian do obowiązujących uregulowań prawnych dotyczących przeznaczania środków wydzielonych w budżecie państwa na naukę oraz uprawnień i zadań Komitetu Badań Naukowych. Stosownie bowiem do treści art. 14 ust. 2 pkt 2 środki na naukę są przeznaczone m.in. na finansowanie i dofinansowywanie inwestycji służących potrzebom badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych.

CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

IV. Charakterystyka stanu prawnego w zakresie kontrolowanej działalności

W strukturze krajowej nauki jednostki badawczo-rozwojowe są jednym z trzech (obok szkół wyższych i placówek naukowych PAN) wyodrębnionych organizacyjnie i prawnie pionów.

Zadania i zakres działania jednostek badawczo-rozwojowych oraz zasady gospodarki mieniem tych jednostek określa ustawa z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych.

W myśl przepisu art. 1 ust. 1 ustawy, jednostkami badawczo-rozwojowymi są państwowe jednostki organizacyjne wyodrębnione pod względem prawnym, organizacyjnym i ekonomiczno-finansowym, tworzone w celu prowadzenia badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych, których wyniki powinny znaleźć zastosowanie w określonych dziedzinach gospodarki narodowej i życia społecznego.

Jednostkami badawczo-rozwojowymi są instytuty naukowo-badawcze, ośrodki badawczo-rozwojowe, centralne laboratoria i inne jednostki organizacyjne, których podstawowym zadaniem jest prowadzenie działalności, o której mowa powyżej. Do zadań jednostek badawczo-rozwojowych w szczególności należy: prowadzenie badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych oraz przystosowywanie ich wyników do wdrażania w praktyce, upowszechnianie wyników badań naukowych i prac rozwojowych, prowadzenie działalności uzupełniającej, a w szczególności w zakresie szkolenia,

informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej, wynalazczości oraz ochrony własności przemysłowej i intelektualnej (art. 2 ust. 2).

Jednostki badawczo-rozwojowe mogą prowadzić produkcję aparatury i urządzeń, a także podejmować inną działalność gospodarczą bądź usługową na potrzeby kraju i eksportu w zakresie objętym przedmiotem ich działania (art. 2 ust. 3).

Przedmiot i zakres działania jednostki badawczo-rozwojowej, jej nazwę i siedzibę oraz organ sprawujący nad nią nadzór określa akt o jej utworzeniu. Szczegółowy przedmiot i zakres działania jednostki określa statut uchwalony przez radę naukową po zaopiniowaniu przez zakładowe organizacje związkowe i zatwierdzony przez organ sprawujący nadzór nad tą jednostką. Strukturę organizacyjną jbr odpowiadającą jej przedmiotowi i zakresowi działania określa regulamin organizacyjny ustalony przez dyrektora jednostki - po zasięgnięciu opinii zakładowych organizacji związkowych (art. 4 ust. 1, 3 i 4).

Utworzenie jednostki badawczo-rozwojowej następuje w drodze zarządzenia właściwego ministra, kierownika urzędu centralnego, Prezesa Narodowego Banku Polskiego oraz wojewody⁴ w uzgodnieniu z Przewodniczącym Komitetu Badań Naukowych oraz Ministrem Finansów (art. 6 ust. 2). Organ tworzący jednostkę badawczo-rozwojową wyposaża ją w środki niezbędne do prowadzenia działalności określonej w akcie o jej utworzeniu (art. 4 ust. 2).

Jednostka badawczo-rozwojowa podlega wpisowi do rejestru jednostek badawczo-rozwojowych; organem rejestracyjnym jest sąd (art. 12 ust. 1 i 2). Zasady i sposób prowadzenia rejestru jednostek badawczo-rozwojowych określiła Rada Ministrów w drodze rozporządzenia⁵. Z chwilą wpisania do rejestru jednostka uzyskuje osobowość prawną (art. 12 ust. 6).

W myśl art. 13 ust. 4 ustawy o jbr, jednostki badawczo-rozwojowe mogą zbywać środki trwałe stosując odpowiednio przepisy dotyczące przedsiębiorstw państwowych.

⁴ Poza mającymi charakter międzyresortowy lub wielogałęziowy tworzonymi w drodze uchwały Rady Ministrów.

⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1985 r. w sprawie prowadzenia rejestru jednostek badawczo-rozwojowych (Dz.U. z 1986 r. Nr 2, poz. 11, zm. z 1996 r. Nr 8, poz. 47).

Zgodnie z unormowaniem zawartym w ustawie z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych⁶, sprzedaż ta następuje w drodze przetargu publicznego - pod rygorem nieważności czynności prawnej (art. 46 ust. 3 i art. 46b). W trybie przetargu publicznego następuje również oddanie mienia do używania innym podmiotom na podstawie umów prawa cywilnego (art. 46a ust. 3; dotyczy m.in. umów najmu i dzierżawy). Zgodnie z ustawą o jbr, przepis ten obowiązuje jednostki badawczo-rozwojowe (art. 76 ust. 1).

Zasady organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunki, w których dopuszcza się odstąpienie od przetargu przy zbywaniu środków trwałych określone są w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 4 listopada 1993 r. w sprawie zasad organizowania przetargu na sprzedaż środków trwałych przez przedsiębiorstwa państwowe oraz warunków odstąpienia od przetargu⁷.

Zgodnie z ustawą o jbr, jednostki badawczo-rozwojowe gospodarują samodzielnie przydzieloną i nabytą częścią mienia ogólnonarodowego oraz prowadzą samodzielną gospodarkę w ramach posiadanych środków, kierując się zasadami efektywności ich wykorzystania (art. 13). Jednostki badawczo-rozwojowe są zwolnione z podatków, przy czym zwolnieniu nie podlega działalność, o której mowa w art. 2 ust. 3 ustawy, tj. działalność gospodarcza i usługowa (art. 18).

Jednocześnie zgodnie z treścią art. 17 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁸, dochody jbr - jako jednostek, których celem statutowym jest działalność naukowa i naukowo-techniczna - są wolne od podatku dochodowego w części przeznaczanej i - bez względu na termin - wydatkowanej na te cele, w tym także na nabycie środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych służących bezpośrednio realizacji tych celów oraz na opłacenie

⁶ Jednolity tekst Dz.U. z 1991 r. Nr 18, poz. 80 ze zm.

⁷ Dz.U. Nr 97, poz. 443

⁸ Jednolity tekst Dz.U. z 1993 r. Nr 106, poz. 482; zm. z 1993 r. Nr 134, poz. 646; z 1994 r. Nr 1 poz. 2 Nr 43, poz. 163, Nr 80, poz. 368, Nr 87, poz. 406, Nr 90, poz. 419, Nr 113, poz. 547, Nr 123, poz. 602; Nr 127, poz. 627; z 1995 r. Nr 5, poz. 25, Nr 86, poz. 433, Nr 96, poz. 478, Nr 133, poz. 654, Nr 142, poz. 704; z 1996 r. Nr 25, poz. 113, Nr 34, poz. 146 i Nr 90, poz. 405, Nr 137, poz. 639 i Nr 147, poz. 686.

podatków nie stanowiących kosztu uzyskania przychodów (art. 17 ust. 1b powołanej ustawy)⁹.

Zwolnione od podatku są także - w myśl art. 17 ust. 1a - dochody jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych uzyskane z działalności polegającej na wytwarzaniu wyrobów przemysłu elektronicznego - pod warunkiem ich przeznaczenia na cele o których mowa powyżej¹⁰.

Jednostki badawczo-rozwojowe prowadzą gospodarkę finansową na podstawie zasad określonych rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej jednostek badawczo-rozwojowych¹¹. Stosownie do treści § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia, źródłem przychodów jednostki badawczo-rozwojowej jest w szczególności sprzedaż prac naukowych i badawczo-rozwojowych oraz ich wyników, patentów, licencji, prac wdrożeniowych, produkcji doświadczalnej. Jednostka badawczo-rozwojowa może uzyskiwać również przychody z dotacji budżetowej na finansowanie lub dofinansowywanie działalności. Jednostki badawczo-rozwojowe prowadzą samodzielną gospodarkę finansową, pokrywając z posiadanych środków i uzyskiwanych przychodów koszty działalności i zobowiązania wobec budżetu państwa i gmin, banków i dostawców oraz wydatki na rozwój i inne potrzeby (§ 1 ust. 1).

Podstawą gospodarki finansowej jednostki badawczo-rozwojowej jest plan rzeczowo-finansowy ustalany przez dyrektora jednostki.

Jednostki badawczo-rozwojowe wyodrębniają w prowadzonej ewidencji działalność gospodarczą i usługową (o której mowa w art. 2 ust. 3 ustawy o jbr) w sposób umożliwiający płacenie od tej działalności obowiązujących podatków (§ 4 rozporządzenia).

Do jednostek badawczo-rozwojowych mają odpowiednie zastosowanie przepisy dotyczące przedsiębiorstw państwowych w zakresie weryfikacji rocznych bilansów

⁹ Przepis w podanym brzmieniu obowiązuje od dnia 1 stycznia 1995 r. i ma zastosowanie do dochodów uzyskanych od tego dnia; do dnia 1 stycznia 1995 r. zwolnienie od podatku obejmowało tylko tę część dochodu, która została wydatkowana na cele określone w ustawie w roku podatkowym lub roku po nim następującym.

¹⁰ Przepis w podanym brzmieniu obowiązuje od dnia 1 stycznia 1996 r.

¹¹ Dz.U. Nr 72, poz. 318.

oraz ogólnych zasad prowadzenia rachunkowości (§ 14 rozporządzenia Ministra Finansów).

Do dnia 31 grudnia 1994 r. zasady prowadzenia rachunkowości określało rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 r.¹². Od dnia 1 stycznia 1995 r. zasady takie określa ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości¹³.

W sprawach nie uregulowanych ustawą o jbr do jednostek badawczo-rozwojowych mają zastosowanie przepisy dotyczące działalności przedsiębiorstw państwowych (art. 76 ustawy o jbr).

Jednostki badawczo-rozwojowe mogą ubiegać się o przyznanie dofinansowania bądź sfinansowanie w całości niektórych realizowanych przez siebie zadań i kosztów swojej działalności ze środków finansowych wyodrębnionych w budżecie państwa na naukę - znajdujących się w dyspozycji Komitetu Badań Naukowych. Zasady przyznawania oraz przeznaczenie wyżej wymienionych środków określają przepisy ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o utworzeniu Komitetu Badań Naukowych (zwanej dalej ustawą o KBN)¹⁴. W myśl art. 14 ust. 2 ustawy jednostki badawczo-rozwojowe mogą otrzymywać środki finansowe m.in. na:

- 1) finansowanie lub dofinansowywanie działalności statutowej,
- 2) finansowanie lub dofinansowywanie inwestycji służących potrzebom badań naukowych lub prac badawczo-rozwojowych,
- 3) finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą, wynikającej z umów międzyrządowych.

Mogą także korzystać ze środków wydzielonych przez KBN na dofinansowywanie działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania i przekazywanych do dyspozycji organów administracji państwowej. Ponadto jbr uczestniczyć mogą w realizacji odrębnie finansowanych lub dofinansowywanych przez KBN projektów badawczych zamawianych, celowych i własnych (grantów).

¹² Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 r. w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości (Dz.U. Nr 10, poz. 35 i Nr 124, poz. 554; z 1992 r. Nr 96, poz. 496; z 1993 r. Nr 46, poz. 208 i z 1994 Nr 94, poz. 457).

¹³ Dz.U. Nr 121, poz. 591

Kryteria i tryb przyznawania środków, o których wyżej mowa, są ustalane - zgodnie z treścią art. 2 pkt 5 ustawy o KBN - w uchwałach Komitetu Badań Naukowych. I tak:

- ◆ Uchwałą Nr 4/93 Komitetu Badań Naukowych z dnia 15 lutego 1993 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków finansowych na działalność statutową jednostek naukowych i jednostek badawczo-rozwojowych oraz na badania własne szkół wyższych¹⁵ KBN ustalił zasady przyznawania dofinansowania oraz zasady rozliczania otrzymanych środków finansowych. W uchwale ustalono m.in., że dofinansowanie jest przyznawane w formie dotacji, która może być przeznaczona wyłącznie na realizację badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych określonych w rocznym planie zadaniowo-finansowym (rzeczowo-finansowym) i może być wykorzystana na finansowanie kosztów prowadzenia badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych oraz związanych z nimi kosztów utrzymania jednostki, kosztów zakupu lub wytworzenia aparatury naukowo-badawczej niezbędnej do realizacji planowanego zadania (aparatura po zakończeniu prac staje się własnością jednostki), kosztów współpracy międzynarodowej prowadzonej przez jednostkę oraz kosztów niezbędnej działalności wspierającej badania i prace badawczo-rozwojowe, w tym kosztów publikacji. Dotacja może być wykorzystana wyłącznie na cele określone w decyzji Przewodniczącego KBN.
- ◆ Zasady przyznawania jednostkom naukowym i badawczo-rozwojowym środków na finansowanie inwestycji regulują postanowienia uchwały Nr 3/93 Komitetu Badań Naukowych z dnia 15 lutego 1993 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków finansowych na inwestycje służące potrzebom badań naukowych i prac badawczo-rozwojowych¹⁶. W uchwale ustalono m.in., że ze środków budżetowych na naukę mogą być dofinansowywane bądź finansowane w całości inwestycje polegają-

¹⁴ Dz.U. Nr 8, poz. 28; z 1993 r. Nr 52, poz. 240; z 1995 r. Nr 30, poz. 152; z 1996 r. Nr 106, poz. 496.

¹⁵ Dz.Urz. KBN Nr 2, poz. 6.

¹⁶ Dz.Urz. KBN Nr 1, poz. 3.

ce na budownictwie oraz na zakupach aparatury naukowo-badawczej zaliczanej do środków trwałych (tzw. inwestycje aparaturowe). Zarazem stwierdza się, że ze środków na inwestycje nie mogą być finansowane remonty bieżące oraz inwestycje związane z działalnością wdrożeniową. Środki inwestycyjne są przekazywane na wydodrębiony rachunek bankowy zgodnie z harmonogramem wpłat przedłożonym przez jednostkę.

- ◆ Kryteria i tryb przyznawania środków z budżetu państwa na finansowanie projektów badawczych określa uchwała nr 17/93 Komitetu Badań Naukowych z dnia 16 czerwca 1993 r.¹⁷. Warunki finansowania projektów badawczych są określone w umowach na realizację projektu, zawartych pomiędzy realizatorem projektu i kierownikiem jego macierzystej jednostki badawczo-rozwojowej a KBN. Jednostka badawczo-rozwojowa będąca stroną umowy, jest między innymi zobowiązana do sprawowania nadzoru nad wydatkowaniem środków finansowych przeznaczonych na wykonanie prac projektu badawczego zgodnie z kosztorysem i harmonogramem stanowiącymi integralną część umowy.
- ◆ Zasady dofinansowania projektów celowych uregulowane zostały uchwałą Nr 6/94 Komitetu Badań Naukowych z dnia 27 kwietnia 1994 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków z budżetu państwa na dofinansowanie ważnych ze względów społeczno-gospodarczych prac badawczo-rozwojowych realizowanych na zlecenie podmiotów gospodarczych, organów administracji państwowej, rządowej lub organów samorządu terytorialnego¹⁸. Projekt celowy obejmuje prace badawczo-rozwojowe¹⁹ i wdrożeniowo-konstrukcyjne²⁰. Komitet Badań Naukowych finansuje w części tylko prace badawczo-rozwojowe, zaś pozostałą część tych prac oraz pra-

¹⁷ Dz.Urz. KBN Nr 4, poz. 19.

¹⁸ Dz.Urz. KBN Nr 3, poz. 7 - weszła w życie 1 czerwca 1994 r, wcześniej obowiązywała uchwała Nr 28/91 KBN z dnia 8 lipca 1991 r. w tej samej sprawie.

¹⁹ Przez prace badawczo-rozwojowe rozumie się badania stosowane, których wyniki są niezbędne do rozwiązania zadań praktycznych, a przez prace rozwojowe rozumie się m.in. sporządzenie dokumentacji konstrukcyjnej i technologicznej oraz wykonanie instalacji doświadczalnej lub prototypu nowo zaprojektowanego wyrobu, opracowanie nowych lub zmodernizowanych materiałów, urządzeń, procesów lub metod technologicznych.

ce wdrożeniowo-konstrukcyjne finansuje ze środków własnych wykonawca projektu, którym może być podmiot gospodarczy, organ administracji rządowej lub samorządu, a także jednostka naukowa lub badawczo-rozwojowa, posiadająca własny zakład doświadczalny. Jednostki badawczo-rozwojowe były z reguły realizatorami prac badawczo-rozwojowych, poza nielicznymi przypadkami, kiedy były jednocześnie realizatorami i wykonawcami całości projektu celowego.

- ◆ Zasady przyznawania jednostkom naukowym i jednostkom badawczo-rozwojowym środków na finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą regulują przepisy (poza rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. w sprawie szczególnych zasad gospodarowania środkami z budżetu państwa przeznaczonymi na naukę²¹), uchwał Nr 30/91²² i Nr 3/95²³ Komitetu Badań Naukowych dotyczących finansowania zadań w tej dziedzinie. Środki finansowe na wymianę osobową oraz koszty konferencji międzynarodowych organizowanych w kraju są przekazywane podmiotom krajowym określonym w umowach międzyrządowych lub w protokołach do tych umów, na podstawie umowy zawartej przez Komitet z właściwym podmiotem krajowym. Podstawą do ubiegania się o przyznanie środków na finansowanie współpracy z zagranicą jest złożenie w obowiązującym terminie wniosku przez jednostkę realizującą tę współpracę - za pośrednictwem nadzorującego ją naczelnego bądź centralnego organu administracji państwowej.
- ◆ Środki budżetowe na dofinansowanie działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania są przyznawane w oparciu o kryteria ustalone przez Komitet Badań Naukowych uchwałą Nr 20/93 z dnia 8 września 1993 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków finansowych na dofinansowywanie działalności

²⁰ Przez prace wdrożeniowo-inwestycyjne rozumie się prace związane z uruchomieniem produkcji nowych wyrobów, zastosowania nowych metod wytwarzania lub usług materialnych, w tym m.in. sporządzenie dokumentacji produkcyjnej, zakup maszyn i urządzeń związanych z wdrożeniem.

²¹ Dz.U. Nr 76, poz. 334.

²² Uchwała Nr 30/91 KBN z dnia 8 lipca 1991 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków na finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą, wynikającej z umów międzyrządowych (Dz.Urz. KBN Nr 3, poz. 18; Nr 1, poz. 3 i z 1993 r. Nr 3, poz. 10 - obowiązywała do 28 lutego br.).

ogólnotechnicznej i wspomagającej badania oraz na dofinansowywanie podmiotów działających na rzecz nauki²⁴. Środki te są przyznawane organom administracji państwowej, decyzją Przewodniczącego KBN, na dofinansowanie zadań realizowanych przez nadzorowane jednostki badawczo-rozwojowe oraz na tzw. potrzeby własne urzędów naczelnych i centralnych organów administracji państwowej. Organy administracji państwowej zostały zobowiązane przez KBN do ustalenia własnych merytorycznych kryteriów przyznawania środków finansowych, a jednostki - do wyodrębnionej ewidencji księgowej oraz dokonywania wyboru wykonawców w drodze konkursu. Zostały też zobowiązane do efektywnego i zgodnego z przeznaczeniem i obowiązującymi przepisami wykorzystania środków.

Jak już wspomniano zasady gospodarowania środkami budżetu państwa przeznaczonymi na naukę określa powołane rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. Zgodnie z treścią § 12 tego rozporządzenia, Przewodniczący Komitetu Badań Naukowych, jako dysponent środków budżetowych na naukę, sprawuje nadzór i kontrolę wykorzystania środków przyznanych jednostkom, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 5 stycznia 1991 r. - Prawo budżetowe²⁵.

V. Istotne ustalenia kontroli

1. Wstęp

Zachodzące w latach dziewięćdziesiątych procesy transformacji systemowej i związane z tym przeobrażenia gospodarcze, w obszarze nauki wpłynęły najbardziej znacząco na sytuację jednostek badawczo-rozwojowych, tworzonych w dostosowaniu do potrzeb i struktury gospodarki lat poprzednich. I tak według danych GUS²⁶ liczba jbr w okresie siedmiu lat od 1989 r. do 1995 r. zmniejszyła się z 297

²³ Uchwała Nr 3/95 KBN z dnia 31 stycznia 1995 r. w sprawie kryteriów i trybu przyznawania środków z budżetu państwa na finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej, wynikającej z umów międzyrządowych (Dz.Urz. KBN Nr 1, poz. 3).

²⁴ Dz.Urz. KBN Nr 5, poz. 22.

²⁵ Jednolity tekst Dz.U. z 1993 r. Nr 72, poz. 344; z 1994 r. Nr 76, poz. 344 Nr 121, poz. 591, Nr 133, poz. 685; z 1995 r. Nr 78, poz. 390, Nr 124, poz. 601, Nr 132, poz. 621; z 1996 r. Nr 89, poz. 402, Nr 106, poz. 496, Nr 139, poz. 647.

²⁶ Rocznik Statystyczny GUS 1996.

do 252, tj. o 45 jednostek, a liczba zatrudnionych w tych jednostkach z 80,6 tys do 30,9 tys.

Tendencje do likwidowania jednostek badawczo-rozwojowych i ograniczania zatrudnienia występowały także w okresie objętym kontrolą NIK, co świadczy o zachodzących nadal procesach restrukturyzacyjnych w zapleczu badawczo-rozwojowym. O tempie, zakresie i kierunkach restrukturyzacji jednostek badawczo-rozwojowych decyduje przede wszystkim ich sytuacja finansowa, uzależniona m.in. od zaszeregowania tych jednostek do odpowiednich kategorii A, B i C²⁷, decydującej z kolei o wysokości możliwej do uzyskania dotacji budżetowej. Nadmienić bowiem należy, że działalność jednostek badawczo-rozwojowych finansowana jest w znacznym stopniu ze środków budżetowych, przede wszystkim wspomnianymi już dotacjami na finansowanie działalności statutowej. Np. w 1996 r. z ogółu środków wydatkowanych z budżetu na naukę w kwocie 1.855 mln zł do jbr przekazano bezpośrednio 632,7 mln zł, tj. 34,1 %. Przekazana jbr kwota dotacji na działalność statutową wyniosła 368,2 mln zł i stanowiła 48,7 % dotacji ogółu dotacji przekazywanej na ten cel do wszystkich jednostek naukowych i badawczo-rozwojowych (a więc również do placówek naukowych PAN i szkół wyższych).

W 1994 r. o dofinansowanie działalności statutowej ze środków budżetowych pozostających w dyspozycji Komitetu Badań Naukowych ubiegało się 225 jednostek badawczo-rozwojowych. Spośród ubiegających się o dofinansowanie kategorii A otrzymało 69 jbr (tj. 30,7 % ubiegających się), kategorię B otrzymało 85 jbr (37,8 %), kategorię C - 62 jbr (27,6 %), a 9 jbr nie otrzymało żadnej kategorii.

²⁷ Według „Kryteriów ogólnych oceny jednostek”, - opublikowanych w Nr 4'96 Biuletynu Komitetu Badań Naukowych zasady zaliczania jednostek naukowych i jednostek badawczo-rozwojowych do poszczególnych kategorii są następujące:

- do kat. A - zalicza się jednostki posiadające czołową pozycję w kraju i w sposób decydujący przyczyniające się do rozwoju danej dyscypliny nauki lub dziedziny gospodarki narodowej oraz posiadające uznaną pozycję międzynarodową, a struktura kadrowa jednostki gwarantuje przyszłość jednostce (wielu pracowników realizuje projekty badawcze finansowane przez KBN lub źródła zagraniczne).
- do kat. B - zalicza się jednostki posiadające czołową pozycję w kraju, potwierdzoną jej dorobkiem (publikacje, organizowanie konferencji, uzyskiwanie patentów krajowych, wykonywanie projektów celowych), a prowadzona w jednostce tematyka badawcza reprezentuje dobry poziom, pracownicy odbywają staże zagraniczne, a niektórzy realizują projekty badawcze finansowane przez KBN,
- do kat. C - zalicza się jednostki, które nie uzyskały jeszcze pozycji krajowej, ale wykazują potencjalne możliwości rozwoju, aktywność publikacyjną jest niewielką i lokowaną głównie w czasopiśmie lokalnym zasięgu, a tematyka badawcza, mimo iż potrzebna, posiada charakter przyczynkowy lub mało twórczy.

W przypadku jednostek badawczo-rozwojowych dodatkowo premiowane jest powiązanie ze szkołami wyższymi oraz powiązanie z otoczeniem gospodarczym (działalność ekspercka i konsultingowa, realizowanie prac badawczych na zlecenie podmiotów gospodarczych), udział w konferencjach, seminariach, udostępnianie bibliotek.

Nieprzyznanie kategorii pozbawiało w praktyce jednostkę możliwości otrzymania dotacji na działalność statutową²⁸.

W 1994 r. jednostki badawczo-rozwojowe otrzymały na dofinansowanie działalności statutowej środki w łącznej kwocie 235,3 mln zł. Jednostki z kategorią A otrzymały łącznie 180,8 mln zł, z kategorią B - 44 mln zł, z kategorią C - 10,4 mln zł i bez kategorii 76,1 tys. zł.

W 1995 r. spośród 227 jednostek badawczo-rozwojowych ubiegających się w KBN o dofinansowanie działalności statutowej kategorię A otrzymało 69 jbr, kategorię B - 84 jbr, kategorię C - 66 jbr, a 8 jednostek nie otrzymało żadnej kategorii.

Dotacje na działalność statutową otrzymało w 1995 r. 226 jbr²⁹ w łącznej kwocie 297,6 mln zł (z kat. A - 228,5 mln zł, z kat B - 56,3 mln zł, z kat C - 12,8 mln zł, bez kategorii - 27,3 tys. zł).

W 1996 r. spośród 229 jednostek badawczo-rozwojowych ubiegających się w KBN o dofinansowanie działalności statutowej kategorię A otrzymały 74 jbr, kategorię B - 78 jbr, kategorię C - 71 jbr, a 6 jednostek nie otrzymało żadnej kategorii.

Jednostki badawczo-rozwojowe otrzymały w 1996 r. dotacje na dofinansowanie działalności statutowej w 1996 r. w łącznej kwocie 368,2 mln zł (z kat.A - 287,2 mln zł, z kat.B - 64,3 mln zł, z kat.C - 16,7 mln zł, bez kategorii - 18,5 tys zł³⁰).

Komitet Badań Naukowych w latach 1994-1996 przekazywał ponadto do jbr środki budżetowe na finansowanie innych rodzajów działalności, a także na realizację wyodrębnionych projektów. I tak:

- w jednostkach badawczo-rozwojowych w badanym okresie realizowane były projekty badawcze własne, tzw. granty, na podstawie 1.883 umów zawartych z KBN w wyniku konkursów od IV do IX, finansowane w 1994 r. kwotą 54,9 mln zł, w 1995 r. kwotą - 74,4 mln zł, a w 1996 r. kwotą 94,5 mln zł,
- jednostki badawczo-rozwojowe realizowały w 1994 r. projekty celowe w oparciu o 293 umowy zawarte z KBN dofinansowane w tym roku kwotą 20,7 mln zł, w 1995 r. projekty celowe w oparciu o 827 umów dofinansowane w tym roku kwotą 56,5 mln zł, a w 1996 r. projekty celowe w oparciu o 844 umowy dofinansowane w tym roku kwotą 72,7 mln zł,

²⁸ Poza dotacją na sfinansowanie kosztów wykupu ulg kolejowych dla pracowników własnych.

²⁹ W tym 7 bez kategorii - na koszty wykupu ulg kolejowych dla uprawnionych pracowników.

³⁰ Wyłącznie na sfinansowanie kosztów wykupu ulg kolejowych.

- na sfinansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej jbr otrzymały z KBN w 1994 r. środki w kwocie 4,6 mln zł, w 1995 r. - w kwocie 6,5 mln zł, a w 1996 r. - w kwocie 7,1 mln zł.

Jednostki badawczo-rozwojowe uzyskiwały także z KBN środki na dofinansowanie inwestycji, zwłaszcza aparaturowych (w 1994 r. - 55,4 mln zł, w 1995 r. - 50,1 mln zł i w 1996 r. - 65,2 mln zł) oraz za pośrednictwem nadzorujących je urzędów naczelnych i centralnych organów administracji państwowej- środki na dofinansowanie działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania (w 1994 r. - 18,6 mln zł, a w 1995 r. - 19,2 mln zł)³¹.

2. Finansowanie działalności kontrolowanych jednostek

W latach 1994 - 1996 (I półrocze) przychody ogółem w kontrolowanych jednostkach wyniosły 501,1 mln zł, z czego w 1994 r. - 170,3 mln zł, w 1995 r. - 215,7 mln zł, a w okresie I półrocza 1996 r. - 115,1 mln zł.

Przychody te pochodziły przede wszystkim ze źródeł pozabudżetowych (w 1994 r. w 74,8 %; w 1995 r. w 78,7 % i w I połowie 1996 r. w 76,8 %). Środki budżetowe stanowiły natomiast w przychodach kolejnych lat odpowiednio 25,2 %; 21,3 %; 23,2 %.³² Z analizy przychodów poszczególnych jednostek wynika, że:

- ♦ w 1994 r. we wszystkich kontrolowanych jednostkach środki własne (pozabudżetowe) stanowiły ponad 40 % przychodów, w tym w 4 jednostkach ponad 50 % przychodów, w 8 jednostkach ponad 60 % przychodów, w 6 jednostkach ponad 70 % przychodów, w 6 jednostkach ponad 80 % przychodów, a w 9 jednostkach ponad 90 % przychodów,
- ♦ w 1995 r. 37 kontrolowanych jednostek finansowało działalność w ponad 40 % ze środków pozabudżetowych, w tym 2 jednostki - w ponad 50 %, 8 jednostek - w ponad 60 %, 6 jednostek - w ponad 70 %, 10 jednostek - w ponad 80 %, a 8 jednostek w ponad 90 %,
- ♦ w I połowie 1996 r. w 37 jednostkach środki własne (pozabudżetowe) stanowiły ponad 40 % przychodów ogółem, w tym w 5 jednostkach ponad 50 % przychodów, w 8 jednostkach ponad 60 %, w 6 jed-

³¹ Podanie wysokości dofinansowania działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania w jednostkach badawczo-rozwojowych nie jest możliwe z uwagi na niezłożenie dotychczas sprawozdań z poszczególnych resortów.

³² Ustalenie udziału środków budżetowych w przychodach ogółem w 1996 r. - przy znanej wartości przychodów ze środków budżetowych w całym 1996 r. - nie jest możliwe, bowiem kontrole zostały zakończone w (poza nielicznymi) w listopadzie i grudniu 1996 r.

*nostkach ponad 70 %, w 10 jednostkach ponad 80 % przychodów,
a w 8 jednostkach ponad 90 % przychodów ogółem.*

Tylko Ośrodek Przetwarzania Informacji w Warszawie - jednostka badawczo-rozwojowa nadzorowana bezpośrednio przez Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych i otrzymujący z KBN znaczne środki budżetowe - finansował swoją działalność w 1995 r. i w I połowie 1996 r. zaledwie w ok. 35 % ze środków pozabudżetowych (w 1994 r. - w 40,8 %).

Głównymi źródłami przychodów kontrolowanych jednostek w objętym kontrolą okresie była działalność gospodarcza (45,4 % przychodów ogółem) oraz działalność badawczo-rozwojowa (41 % przychodów ogółem). Pozostałe przychody pochodziły przede wszystkim ze sprzedaży i dzierżawy składników majątkowych (7,2 %) oraz operacji finansowych (5,1 %).

Z analizy przychodów ze sprzedaży (w układzie rodzajowym) wynika, że w badanym okresie systematycznie zwiększały się przychody ze sprzedaży unikatowych urządzeń i aparatury, produkowanych przez jbr oraz produkcji małotonażowej i małoseryjnej z 13,6 mln zł w 1994 r. do 19,6 mln zł w 1995 r. i 13,4 mln zł w I półroczu 1996 r.; przychody ze sprzedaży produkcji doświadczalnej wzrosły z 14,2 mln zł w 1994 r. do 21 mln zł w 1995 r. (w I półroczu 1996 r. - 13,3 mln zł). Zmniejszał się natomiast udział w przychodach ogółem przychodów ze sprzedaży prac naukowo-badawczych z 31,3 % w 1994 r. (24,4 mln zł) do 23,8 % w 1995 r. (23,4 mln zł) i 16,8 % w I półroczu 1996 r. (ok. 9 mln zł), oraz sprzedaży prac wdrożeniowych z 7,4 % (5,8 mln zł) do 4,7 % w 1995 r. (4,7 mln zł) i 3,4 % w I półroczu 1996 r. (1,8 mln zł).

Dotacje na dofinansowanie działalności statutowej jednostek badawczo-rozwojowych w latach 1994-1996 wyniosły 61,8 mln zł i stanowiły 40,5 % przekazanych tym jednostkom środków budżetowych (w poszczególnych latach dotacje na działalność statutową stanowiły odpowiednio 36,6 %, 44,7 % i 40,2 %). Środki na realizację projektów celowych w wysokości 44,9 mln zł stanowiły 29,5 % ogółu przekazanych (w poszczególnych latach odpowiednio - 36,5 %, 21,5 % i 30,5 %), a środki na realizację projektów badawczych własnych w wysokości ok. 11 mln zł stanowiły 7,2 % przekazanych przez Komitet Badań Naukowych (w poszczegól-

nych latach odpowiednio - 9,3 %, 8,0 % i 5,3 %). Środki na dofinansowanie inwestycji służących potrzebom badań naukowych lub prac badawczo-rozwojowych w wysokości 22,9 mln zł stanowiły 15,0 % ogółem otrzymanych przez jbr środków budżetowych (w poszczególnych latach odpowiednio - 12,2 %, 16,9 % i 15,6 %), a środki na dofinansowanie działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania w wysokości 6,9 mln zł stanowiły 4,6 % ogółu otrzymanych (w poszczególnych latach odpowiednio - 4,0 , 5,9 % i 3,9 %).

Jednostki badawczo-rozwojowe korzystały także z dofinansowania pozostałych - wymienionych w art. 14 ust. 2 ustawy o KBN - rodzajów działalności, tj. projektów zamawianych (2,0 %), współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą, wynikającej z umów międzyrządowych (0,8 %) oraz dofinansowania importu czasopism i innych nośników informacji (0,4 %).

Kontrolowane jednostki w 1994 r. uzyskały wynik finansowy³³ netto w wysokości 5.808 tys. zł, w tym strata netto wyniosła 3.717,3 tys. zł, a zysk netto 9.525,3 zł. Spośród 38 kontrolowanych jednostek 17 (44,7 %) zamknęło 1994 r. stratą.

W 1995 r. jednostki uzyskały wynik finansowy netto w wysokości 8.708,1 tys. zł, w tym strata netto wyniosła 3.916,5 tys. zł, a zysk netto 12.624,6 tys. zł. Liczba jednostek, które zamknęły 1995 r. ujemnym wynikiem finansowym zmniejszyła się do trzynastu.

Według niepełnych danych za I półrocze 1996 r. (tylko w odniesieniu do 23 jednostek) 15 jednostek uzyskało dodatni wynik finansowy (w wysokości 5.146,3 tys. zł), a 8 zamknęło działalność w tym półroczu stratą netto (w wysokości 2.106,3 tys. zł)

Przyczyną nieosiągnięcia przez niektóre jednostki dodatnich wyników finansowych był m.in. brak zainteresowania podmiotów gospodarczych finansowaniem lub współfinansowaniem badań - głównie z uwagi na możliwość nabywania gotowych, sprawdzonych technologii bądź rozwiązań technicznych. Nie przynosiła także oczekiwanych efektów sprzedaż produkcji małoseryjnej i doświadczalnej, związanej z realizacją zadań badawczych. Na przykład:

³³ Według danych GUS sporządzonych w oparciu o sprawozdania F-01 i F-02 jednostki sfery nauki (bez szkół wyższych) uzyskały w 1994 r. wynik finansowy netto w kwocie 34,1 mln zł (zysk - 88,5 mln zł, strata - 54,4 mln zł), a w 1995 r. wynik finansowy netto w kwocie 35,8 mln zł (zysk - 117,7 mln zł, strata - 81,9 mln zł).

- ◆ *Instytut Przemysłu Skórzanego w Łodzi wykazał ujemne wyniki finansowe w całym badanym okresie (w 1994 r. strata netto - 67,3 tys. zł, w 1995 r. - 23 tys. zł, w I połowie 1996 r. - 184 tys. zł). Przychody z działalności badawczo-rozwojowej stanowiły badanym okresie od 17% do 21% całości przychodów i nie pokrywały kosztów tej działalności (25% - 27% całości kosztów). Deficytowa była działalność produkcyjna (małoseryjna i doświadczalna). Przychody z działalności produkcyjnej stanowiły w przychodach ogółem od 26% do 39%, podczas gdy koszty tej działalności stanowiły od 30% do 40% ogólnej sumy kosztów.*
- ◆ *Centralny Ośrodek Chłodnictwa w Krakowie uzyskiwał w latach 1994-1996 (I półrocze) ujemne wyniki finansowe odpowiednio w wysokości: 306,1 tys zł, 474,5 tys zł i 114,8 tys zł. W całym badanym okresie deficytowa była działalność zakładu produkcji doświadczalnej oraz działów: badań laboratoryjnych i projektowo-konstrukcyjnego. W latach 1994 - 1995 Ośrodek wykazał ujemne wyniki finansowe w działalności działu badań naukowych, a w okresie I półrocza 1996 r. ze sprzedaży towarów. Na powyższe miała wpływ zwłaszcza prowadzona jednostkowo bądź w małych seriach produkcja doświadczalna, głównie komór chłodniczych, kontenerowych tuneli zamrażalniczych, nietypowych agregatów do oziębiania powietrza i cieczy, na które popyt został zaspokojony, głównie wyrobami z importu, które skutecznie konkurowały z produkcją krajową. Ponadto silna konkurencja zmuszała do obniżania cen wyrobów, doprowadzając w niektórych przypadkach do strat wobec - często wymuszanego przez kooperantów - wzrostu kosztów kooperacji, które w przypadku wymienionych wyrobów stanowiły zwykle ponad 50% kosztów.*
- ◆ *W Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Gospodarki Remontowej Energetyki we Wrocławiu ujemne wyniki finansowe w latach 1994-1995 (35,5 tys zł i 59,4 tys zł) spowodowane były m.in. brakiem pełnego portfela zamówień w stosunku do możliwości przerobowych oraz realizacją prac badawczych nie przynoszących efektów w krótkim okresie czasu, a także sprzedażą niektórych asortymentów poniżej kosztów wytwarzania.*

3. Planowanie i realizacja działalności jednostek badawczo-rozwojowych

Przepisy art. 24 ust. 2 pkt 3 i pkt 5 ustawy o jbr zobowiązują rady naukowe jednostek badawczo-rozwojowych do ustalania perspektywicznych kierunków działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej jbr, a także do opiniowania kierunkowych planów tematycznych i finansowych jednostki badawczo-rozwojowej oraz rocznych sprawozdań jej dyrektora z wykonania zadań tej jednostki.

Ustalono, że w 13 spośród 38 kontrolowanych jednostek rady naukowe nie ustalały perspektywicznych kierunków działalności naukowej, rozwojowej i wdrożeniowej, a w 11 jednostkach nie opiniowały rocznych sprawozdań dyrektorów z wykonania zadań przez te jednostki - nie realizując tym samym swoich ustawowych zadań. W pozostałych jednostkach, w których Rady Naukowe opiniowały roczne sprawozdania, tylko w nielicznych przypadkach analizowały przyczyny niewykonania planowanych zadań w poszczególnych latach. Równocześnie kontrola odnotowała przypadki pełnego realizowania przez rady naukowe ustawowych obowiązków. Na przykład:

- ◆ *W Instytucie Komputerowych Systemów Automatyki i Pomiarów we Wrocławiu jednym z efektów działań Rady Naukowej w dziedzinie planowania rozwoju Instytutu i wytyczania jego kierunków strategicznych było opracowanie koncepcji działalności i rozwoju Instytutu do 2000 roku. W programie wyznaczono sfery działalności, których rozwój w podstawowym stopniu będzie wpływał na funkcjonowanie Instytutu i jego możliwości przetrwania w warunkach konkurencji i gospodarki rynkowej (m.in. wdrażanie nowych kierunków w pracach badawczo-rozwojowych tj. opracowanie i wykonanie systemów pomiarowych i kontroli mediów energetycznych takich jak gaz, ciepło, a także aparatury i systemów zabezpieczenia obiektów). W programie odniesiono się także do niezbędnych do jego realizacji nakładów finansowych, przedsięwzięć inwestycyjnych oraz działań w sferze polityki kadrowej i współpracy z innymi jednostkami naukowymi i gospodarczymi.*

Stosownie do treści art. 13 ust. 5 ustawy o jbr oraz przepisów § 1 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. - podstawą gospodarki finansowej jednostki badawczo-rozwojowej jest plan rzeczowo-finansowy ustalany przez dyrektora jednostki. Z kontroli wynika, że 15 spośród 38 kontrolowanych jednostek nie sporządzało planów rzeczowo-finansowych bądź ograniczało się do opracowywania planów zadań działalności statutowej - warunkujących uzyskanie dotacji z Komitetu Badań Naukowych na tę działalność. Stwierdzono także przypadki nieumieszczania w planach rzeczowo-finansowych zadań faktycznie realizowanych i dofinansowywanych przez KBN. Na przykład:

- ◆ *Instytut Automatyki Systemów Energetycznych we Wrocławiu nie sporządzał w ogóle w latach 1994-1996 planów rzeczowo-finansowych. Funkcję planu spełniała „baza umów” objęta komputerowym systemem ewidencji umów, a do realizacji wybierano na bieżąco te zadania, które można było sfinansować z posiadanych środków,*

- ◆ *W Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Gospodarki Remontowej Energetyki we Wrocławiu w latach 1994-1996 systematycznie opracowywany był jedynie plan produkcji wydziału doświadczalno-produkcyjnego, nie sporządzano natomiast planu rzeczowego usług diagnostycznych, a w latach 1995-1996 planu działalności projektowej Pracowni Badawczo-Rozwojowej. Ponadto plany finansowe nie były ściśle powiązane z planami rzeczowymi,*
- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych w Gliwicach w badanym okresie opracowywał plany: rzeczowe, finansowe, rzeczowo-finansowe dla części zadań badawczych przewidzianych do finansowania bądź dofinansowania ze środków budżetowych, a także plany szczegółowe precyzujące zadania, w układzie tematycznym, działów, którym powierzono ich realizację. Stwierdzono, że plany te znacznie różniły się od siebie. I tak np. w planie rzeczowo-finansowym przekazanym w 1994 r. do KBN wraz z wnioskiem o przyznanie dotacji na dofinansowanie działalności statutowej zaplanowano 22 zadania badawcze o łącznym koszcie 3.036 tys. zł. W innej wersji planu na ten sam rok ujęto 26 tematów finansowanych z dotacji KBN – 16 tematów jako prace własne Ośrodka, 91 tematów jako prace usługowo-produkcyjne, 6 tematów jako zlecenia pomocnicze i 16 tematów jako zlecenia gwarancyjne i pogwarancyjne, przy czym plan w tym ujęciu nie określał kosztów realizacji zadań w nim ujętych. Podobne rozbieżności wystąpiły w planach na 1995 r. i 1996 r., a także w sprawozdaniach o realizacji zadań w 1994 r. i 1995 r.*
- ◆ *W planach rzeczowo-finansowych Ośrodka Przetwarzania Informacji w Warszawie nie były ujmowane wszystkie zadania, o dofinansowanie których (dotacją budżetową na działalność statutową) Ośrodek występował do Komitetu Badań Naukowych. I tak np. w planie rzeczowo-finansowym w 1993 r. nie ujęto w ogóle prac, o dofinansowanie których w ramach dotacji na działalność statutową Ośrodek wystąpił do Komitetu Badań Naukowych, a w planie rzeczowo-finansowym na 1994 r. ujęto tylko jedno z pięciu zadań zgłoszonych do dofinansowania przez KBN w ramach dotacji na działalność statutową. Faktycznie, jak wynika ze sprawozdań skierowanych do KBN, w 1993 r. realizowano trzy spośród pięciu, a w 1994 r. cztery spośród pięciu wnioskowanych zadań. W planie rzeczowo-finansowym na 1996 r. wymieniono osiem zadań badawczo-rozwojowych, w tym żadnego wyszczególnionego we wniosku skierowanym do KBN o dotację na działalność statutową.*

Wyniki kontroli wskazują, że kontrolowane jednostki prowadziły (z nielicznymi wyjątkami) badania naukowe i prace badawczo-rozwojowe prawidłowo. Zakres realizacji wcześniej zaplanowanych zadań z zakresu działalności statutowej był jednak w znacznym stopniu uzależniony od wysokości dofinansowania dotacją budżetową, która z reguły była znacznie niższa od wnioskowanej - do Komitetu Badań Naukowych -

przez kontrolowane jednostki. W odniesieniu do zrealizowanych zadań nie stwierdzono nieprawidłowości w wykorzystywaniu i wydatkowaniu środków - zarówno własnych, jak i z dotacji budżetowych przekazanych przez Komitet Badań Naukowych - na finansowanie działalności statutowej.

Potencjał badawczy, poza pracami wchodzącymi w zakres obowiązków statutowych, angażowany był w znacznym stopniu w realizację prac w ramach projektów celowych, a więc prac realizowanych na zlecenie podmiotów gospodarczych, organów administracji państwowej, rządowej lub organów samorządu terytorialnego i dofinansowywanych przez KBN.

W badanym okresie kontrolowane jednostki badawczo-rozwojowe realizowały łącznie 195 projektów celowych pełniąc głównie rolę realizatora. Realizacja prac badawczo-rozwojowych wchodzących w zakres projektów celowych była korzystna dla jednostek badawczo-rozwojowych, pozwalała bowiem na uzyskanie środków finansowych na ich realizację nie tylko z KBN, ale także z innych źródeł. Stwarzała także możliwość uczestniczenia w pracach wdrożeniowych, gdyż wykonawcy zobligowani byli do wykorzystania wyników w praktyce. Nie jest natomiast możliwa jednoznaczna ocena (z uwagi na zbyt małą grupę jednostek, które przystąpiły do realizacji projektów) celowości przystępowania przez kontrolowane jbr do realizacji projektów celowych jednocześnie jako realizatora (prac badawczo-rozwojowych) i wykonawcy (wdrożenia i produkcji). Stwierdzono bowiem przypadki, gdy realizacja projektów celowych przez jednostki o słabej kondycji finansowej przy jednoczesnym braku popytu na wyroby gotowe produkowane w wyniku wdrożenia była przyczyną strat finansowych i w efekcie ujemnego wyniku finansowego na całej działalności. Na przykład:

- ◆ *Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przetwórstwa Lnu w Żyrardowie był realizatorem prac badawczo-rozwojowych i wykonawcą trzech projektów celowych, w związku z czym część kosztów obciążyła także Ośrodek. Wpływy uzyskane - w wyniku wdrożenia 3 projektów celowych - ze sprzedaży nowo uruchomionych wyrobów wynoszące w 1994 r. 27,8 tys.zł. zmniejszyły się do kwoty 7 tys.zł w 1995 r. i 3 tys. zł w I półroczu 1996 r.*

Pozytywnie należy natomiast ocenić podejmowanie ryzyka i poszukiwanie źródeł zwiększenia przychodów poprzez uczestniczenie w realizacji projektów celowych. Umożliwiało to nie tylko prowadzenie prac badawczo-rozwojowych i wdrażanie do praktyki ich wyników, ale było także źródłem zwiększenia przychodów finansowych. Na przykład:

- ◆ *Z 39 projektów celowych realizowanych przez Centrum Techniki Okrętowej w Gdańsku - w 24 zakończono prace badawczo-rozwojowe, a wyniki 22 projektów zostały wdrożone, były w trakcie wdrażania bądź przygotowywane do wdrażania. Przychody ze sprzedaży prac wdrożeniowych w latach 1994-1996 wyniosły ogółem 567,2 tys. zł (w poszczególnych latach odpowiednio 83,4 tys. zł, 224,8 tys. zł i 259,0 tys. zł) i stanowiły w przychodach własnych Centrum z działalności gospodarczej (bez przychodów ze sprzedaży i dzierżawy majątku) odpowiednio 19,9 %, 20% i 47,8 %. Zysk netto wyniósł w 1994 r. 316 tys. zł, a w 1995 r. 376 tys. zł.*

4. Wykorzystanie i wydatkowanie środków budżetowych

W dziewięciu kontrolowanych jednostkach badawczo-rozwojowych stwierdzono nieprawidłowości w wykorzystaniu i wydatkowaniu środków budżetowych przekazanych przez Komitet Badań Naukowych na finansowanie bądź dofinansowanie inwestycji służących potrzebom badań naukowych lub prac badawczo-rozwojowych, działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania oraz współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą, wynikającej z umów międzyrządowych. Ustalono, że w jednostkach tych wykorzystano i wydatkowano niezgodnie z pierwotnie ustalonym przeznaczeniem środki budżetowe w łącznej kwocie ponad 628,7 tys. zł. W szczególności budżetowe środki inwestycyjne wykorzystywano niezgodnie z określonym w decyzjach Przewodniczącego Komitetu oraz umowach zawartych z urzędem KBN przeznaczeniem. I tak ze środków na zakup aparatury naukowo-badawczej finansowano koszty remontów bieżących, zakupu materiałów budowlanych i wyposażenia, a także koszty zakupu oprogramowania komputerowego³⁴. Na przykład:

- ◆ *Instytut Gospodarki Odpadami w Katowicach w otrzymał w 1994 r. dotację w kwocie 270 tys. zł na zakup aparatury analitycznej dla akredytowanego Laboratorium Badań Odpadów. Ustalono, że z powyższej kwoty co najmniej 61 tys. zł Instytut wydatkował niezgodnie z przeznaczeniem określonym we wniosku skierowanym do KBN oraz w decyzji Przewodniczącego KBN o przyznaniu środków. I tak ze środków na zakup aparatury naukowo-badawczej sfinansowano*

³⁴ Stosownie do treści § 6 ust 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. w sprawie szczególnych zasad gospodarowania środkami z budżetu państwa przeznaczonymi na nakup finansowanie lub dofinansowanie inwestycji służących potrzebom badań naukowych lub prac badawczo-rozwojowych obejmuje m.in.inwestycje polegające na zakupach aparatury naukowo-badawczej zaliczanej do środków trwałych- koszty zakupu oprogramowania zaliczane są do „wartości niematerialnych i prawnych”

koszty: uzupełnienia i usprawnienia komputerowej sieci NOVELL (48,8 tys zł), adaptacji pomieszczeń na laboratorium (3,3 tys zł), zakupu mebli do laboratorium (7,4 tys. zł), oraz instalacji systemu alarmowego (1,5 tys zł).

- ◆ *Instytut Technologii Drewna w Poznaniu w latach 1994-1996 wydatkował niezgodnie z pierwotnie ustalonym przeznaczeniem środki budżetowe w łącznej kwocie 104,7 tys. zł. - przyznane przez KBN w latach 1993-1996 na dofinansowanie zakupu aparatury naukowo-badawczej i wyposażenia laboratoriów przewidzianych do akredytacji. Środki te przeznaczono w latach 1994-1996 na sfinansowanie kosztów bieżących remontów, wykonania instalacji wodnej i gazowej, prac montażowo-adaptacyjnych, wodno-kanalizacyjnych oraz zakupu materiałów budowlanych. Podkreślić należy, że wydatki te nie były wykazywane w sprawozdawczości dla GUS o działalności inwestycyjnej i dlatego dane ujmowane w rozliczeniach środków wydatkowanych na inwestycje dla KBN nie korespondowały ze sprawozdawczością statystyczną GUS, w której podawano rzeczywiste nakłady inwestycyjne.*
- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych w Gliwicach ze środków dotacji budżetowej na inwestycje w wysokości 18,3 tys. zł wydatkował na zakup oprogramowania komputerowego środki finansowe w łącznej kwocie 11,7 tys zł.*
- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Oponiarskiego STOMIL w Poznaniu z dotacji KBN na dofinansowanie zakupu aparatury dla laboratoriów ubiegających się o akredytację w wysokości 260 tys zł, wydatkował niezgodnie z przeznaczeniem ponad 8,3 tys. zł m.in. na sfinansowanie kosztów zakupu dyskiek, programu komputerowego i innych przedmiotów nie stanowiących środków trwałych oraz wykonania systemu alarmowego w pomieszczeniu kasy Ośrodka.*

Krytycznie należy ocenić przeznaczanie - niezgodnie z obowiązującymi przepisami - środków inwestycyjnych na finansowanie wydatków bieżących, w tym zwłaszcza na wypłatę wynagrodzeń dla pracowników jednostek. I tak:

- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Środków Organizacyjno-Technicznych PREBOT w Radomiu otrzymał z KBN na dofinansowanie laboratoriów badawczych ubiegających się o akredytację dotację w wysokości 50 tys zł, w latach 1994-1995 środki w kwocie 49,5 tys zł wydatkowano na wypłaty wynagrodzeń dla pracowników.*
- ◆ *Przemysłowy Instytut Maszyn Budowlanych w Kobyłce z budżetowej dotacji inwestycyjnej na zakup aparatury naukowo-badawczej w wysokości 170 tys. zł, niezgodnie z przeznaczeniem wydatkował 83,2*

tys. zł, w tym 70,7 tys. zł na zakup oprogramowania komputerowego oraz 12,5 tys. zł na sfinansowanie kosztów trzech delegacji służbowych.

- ◆ *W Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Przemysłu Oponiarskiego „STOMIL” w Poznaniu w latach 1993-1994 i w 1996 r. stosowana była praktyka przeksięgowywania środków finansowych z wyodrębnionego bankowego rachunku inwestycyjnego na rachunek bieżący jednostki, które następnie (w dłuższych okresach czasu) były refundowane na rachunek inwestycyjny. I tak w 1993 r. pobrano a następnie zrefundowano 17,7 tys. zł, w 1994 r. - 20,6 tys. zł, a w 1996 r. 50 tys. zł. Środkami pobranymi z rachunku inwestycyjnego Ośrodek regulował zobowiązania wobec urzędu skarbowego, ZUS oraz dostawców.*

Środki przyznawane przez Komitet Badań Naukowych na inwestycje aparaturowe są przeznaczone na zakup konkretnej - wymienionej we wniosku złożonym przez jednostkę w urzędzie Komitetu - aparatury naukowo-badawczej. Stwierdzono przypadki przeznaczania środków przyznanych przez KBN na zakup aparatury innej niż wymieniona we wnioskach - bez uzyskania uprzedniej zgody Komitetu. I tak:

- ◆ *Instytut Logistyki i Magazynowania w Poznaniu z przyznanej w 1995 r. dotacji na inwestycje w wysokości 250 tys. zł wydatkował 208 tys. zł na zakup aparatury innej niż wymieniona we wniosku o finansowanie. Wprawdzie Instytut informował KBN o zamiarze dokonania zmiany przeznaczenia środków na zakup aparatury - to jednak nie uzyskał w tej sprawie żadnej decyzji. Ponadto Instytut wydatkował środki w kwocie 14,8 tys. zł na zakup oprogramowania komputerowego.*
- ◆ *Instytut Przemysłu Skórzanego w Łodzi z przyznanej przez KBN w 1994 r. dotacji na zakup aparatury dla laboratoriów ubiegających się o akredytację w kwocie 260 tys. zł, wydatkował w latach 1994-1995 ponad 54,3 tys. zł na zakup aparatury innej niż wymieniona we wniosku do KBN, a pozostałą do wykorzystania kwotę 24,5 tys. zł planował przeznaczyć (w sierpniu 1996 r.) m.in. na usprawnienie instalacji klimatyzacyjno-wentylacyjnej w akredytowanych laboratoriach.*

Stwierdzono także nieliczne (dwa) przypadki nierzetelnego sporządzania sprawozdań dla Komitetu Badań Naukowych o wykorzystaniu

środków, w tym informowania - niezgodnie ze stanem faktycznym - o wykorzystaniu dofinansowania w całości. I tak:

- ◆ *W Instytucie Technologii Drewna w Poznaniu nierzetelnie dokonywano rozliczeń finansowych zakończonych projektów własnych i zamawianych. W raportach końcowych 4 spośród 8 realizowanych w badanym okresie zamieszczono dane o poniesionych kosztach na ich wykonanie w wielkościach różniących się od odnotowanych w ewidencji księgowej.*
- ◆ *Ośrodek Przetwarzania Informacji w Warszawie przedstawiał Komitetowi Badań Naukowych - niezgodnie ze stanem faktycznym - sprawozdania o wykorzystaniu środków budżetowych przyznanych na dofinansowanie działalności ogólnotechnicznej i wspomagającej badania i finansowanie współpracy naukowej i naukowo-technicznej z zagranicą. i tak np. rozliczenie kosztów organizacji wystawy-oferty polskich jednostek badawczo-rozwojowych - Mińsk '96 w Republice Białoruś na łączną kwotę na łączną kwotę 149.240 zł. (w tym 48.950 zł dofinansowanie KBN oraz 100.290 zł nakłady własne OPI) sporządzone zostało niezgodnie ze stanem faktycznym i nie odpowiadało rzeczywistej strukturze poniesionych kosztów. Koszty zadania ogółem ustalono na 138.700 zł. Komitet Badań Naukowych zobowiązał się do dofinansowania w ramach tej kwoty kosztów: wynajmu powierzchni wystawowej w kwocie 9 tys. zł (przy ogólnym koszcie 12 tys. zł), zabudowy i wyposażenia stoisk wystawowych (montaż i demontaż) w kwocie 30.950 zł (przy ogólnym koszcie 41 tys. zł) oraz zbiorowego transportu eksponatów w kwocie 9 tys. zł (przy ogólnym koszcie 10 tys. zł) - łącznie 48.950 zł. Ośrodek obciążył KBN wyżej wymienioną kwotą, podczas gdy faktyczne wydatki z tytułów podlegających dofinansowaniu przez KBN wyniosły 17.735,76 zł.. Ponadto ustalono, że Ośrodek finansując ze środków budżetowych współpracę naukową i naukowo-techniczną z zagranicą wydatkował w latach 1994-1996 niezgodnie ze strukturą wydatków określoną we wnioskach składanych do KBN, a więc niezgodnie z pierwotnie ustalonym przeznaczeniem łącznie ok. 8,5 tys dolarów USA, tj. ok. 20,6 tys zł.*

Podkreślić należy odrębnie, ze względu na specyfikę, nieprawidłowości stwierdzone w Ośrodku Przetwarzania Informacji i związane z regulowaniem zobowiązań wobec kontrahentów zagranicznych. Ustalono, że Ośrodek regulując w Polsce zobowiązania w kwocie 13.535 zł wobec Pracowni Studio KuB Związku Artystów Plastyków Białorusi - za prace wykonane na terenie Republiki Białoruś - naruszył przepisy art 12 ust 3 ustawy z dnia 2 grudnia 1994 r. - Prawo de-

wizowe³⁵, stanowiącego, że powyższe płatności mogą być ustalane, dokonywane i przyjmowane w walucie polskiej z zastrzeżeniem, że płatności te będą dokonywane na rachunek zagraniczny wolny bądź z tego rachunku.

5. Laboratoria akredytowane w jednostkach badawczo-rozwojowych

Ustawą z dnia 3 kwietnia 1993 r. o badaniach i certyfikacji³⁶ określone zostało funkcjonowanie krajowego systemu badań i certyfikacji, a także jednostek dokonujących badań i certyfikacji wyrobów i usług. W art. 21 ust. 1 i ust. 3 oraz art. 22 ust. 1 stwierdza się, że certyfikacji wyrobów i usług dokonują akredytowane jednostki certyfikujące, a szczegółowy tryb akredytacji jednostek certyfikujących określa Rada do Spraw Badań i Certyfikacji - na wniosek dyrektora Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji. W 1994 r. Rada do Spraw Badań i Certyfikacji ustaliła szczegółowy tryb akredytacji laboratoriów badawczych³⁷.

Ustalono, że - począwszy od 1993 r. - 23 spośród 38 kontrolowanych jednostek badawczo-rozwojowych podjęło w różnym zakresie działania mające na celu przystosowanie swoich laboratoriów do wymogów określonych w przepisach dotyczących badań i certyfikacji oraz uzyskanie przez nie statusu laboratoriów akredytowanych przy Polskim Centrum Badań i Certyfikacji. Zaznaczyć należy, że podstawową przyczyną podjęcia przez jednostki działań dostosowawczych była możliwość zwiększenia - poprzez świadczenie usług przez laboratoria - przychodów własnych. Zakładano bowiem, że popyt na tego typu usługi będzie się zwiększał wraz ze zbliżaniem się terminu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej.

W latach 1994-1996 kontrolowane jednostki przeznaczyły na działania dostosowawcze, związane z przygotowaniem do ubiegania się o akredytowanie laboratoriów środki finansowe w łącznej kwocie co najmniej 15,3 mln zł³⁸, w

³⁵ Dz.U. Nr 136, poz. 703 ze zmianami.

³⁶ Dz.U. Nr 55, poz. 250; z 1994 r. Nr 27, poz. 96.

³⁷ Postanowienie Nr 4 Rady do Spraw Badań i Certyfikacji z dnia 4 lipca 1994 r. w sprawie szczegółowego trybu akredytacji laboratoriów badawczych („ABC Serwis Informacyjny PCBC”)

³⁸ Podanie pełnych rzeczywistych nakładów nie jest możliwe bowiem niektóre jednostki nie prowadziły wyodrębnionej ewidencji księgowej - nie miały zresztą takiego obowiązku - nakładów własnych ponoszonych na działania związane z przygotowaniem laboratoriów do uzyskania akredytacji.

tym środki z dotacji budżetowych (na finansowanie lub dofinansowanie działalności statutowej, a zwłaszcza inwestycji) w łącznej wysokości - 11,2 mln zł. Do czasu zakończenia kontroli (grudzień 1996 r.) status laboratorium akredytowanego uzyskało ogółem 25 laboratoriów działających w 14 kontrolowanych jednostkach. Z uwagi na stosunkowo niedługi okres świadczenia usług przez laboratoria akredytowane działające w kontrolowanych jednostkach (w 1994 r. akredytację otrzymało 5 laboratoriów, w 1995 r. - 11 [głównie w drugim półroczu], a w 1996 r. - 9 laboratoriów) pełna ocena efektywności ich działania nie jest możliwa. Analiza przychodów i kosztów działalności laboratoriów funkcjonujących od 1994 r. wykazała, że uruchomienie laboratoriów w niewielkim tylko stopniu wpłynęło na zwiększenie bieżących przychodów jednostek - nie biorąc pod uwagę bardzo wysokich nakładów związanych z kosztami poniesionymi na zakup aparatury i modernizację laboratoriów. I tak na przykład:

- ◆ *W Centrum Techniki Okrętowej w Gdańsku akredytację uzyskały w listopadzie 1994 r. 3 laboratoria. Koszty związane z ubieganiem się o akredytację w latach 1992-1994 oraz z utrzymaniem poziomu technicznego laboratoriów w latach 1995-1996 wyniosły ogółem 1.217,6 tys. zł. Centrum otrzymało na ten cel dotacje budżetowe w łącznej kwocie 967,7 tys. zł, w tym 600 tys. zł w 1996 r. na inwestycje aparaturowe celem utrzymania i podniesienia poziomu technicznego akredytowanych laboratoriów prac celem rozszerzenia zakresu akredytacji. Z kontroli wynika, że przyznanie akredytacji nie przyniosło w efekcie wzrostu liczby zleceń.*
- ◆ *W Instytucie Technologii Nafty certyfikat akredytacji uzyskały 2 laboratoria (we wrześniu 1994 r. i w sierpniu 1995 r.) Instytut otrzymał w latach 1993-1994 z KBN na dofinansowanie zakupów aparatury oraz wyposażenia laboratoriów badawczych ubiegających się o akredytację dotację w łącznej kwocie 950 tys. zł. Przychody ze sprzedaży usług wyniosły w latach 1994-1996 - 106 tys. zł, a koszt własny 90,6 tys. zł.*
- ◆ *W Państwowym Instytucie Maszyn Budowlanych w Kobyłce działa od października 1994 r. laboratorium akredytowane. Koszty przystosowania laboratorium i uzyskania akredytacji wyniosły 269,2 tys. zł. Przychody ze sprzedaży usług w latach 1994-1996 wyniosły ogółem 321,8 tys. zł.*

- ◆ *Działające w Instytucie Technik i Technologii Dziewiarskich „TRICOTEXTIL” w Łodzi Laboratorium Badawcze Metrologii Włókienniczej certyfikuje wyroby od 1993 r. - początkowo w oparciu o certyfikat wydany przez Centralne Biuro Jakości Wyrobów a od 1995 r. na podstawie akredytacji PCBC - zakupiło ze środków przyznanych przez KBN maszyny i urządzenia za łączną kwotę 171,4 tys. zł. Przychody laboratorium w 1994 r. wyniosły 94,9 tys. zł przy kosztach funkcjonowania w wysokości 173,8 tys. zł, w 1995 r. przychody wyniosły 74,8 tys. zł a koszty 206,4 tys. zł, a w I półroczu 1996 r. przychody wyniosły 26,7 tys. zł przy kosztach własnych 142,3 tys. zł. Główną przyczyną niekorzystnych wyników finansowych laboratorium - zdaniem jego kierownika - była niekorzystna sytuacja w przemyśle włókienniczym oraz brak zleceń zewnętrznych.*

Najwyższa Izba Kontroli już w 1994 r. - w wyniku kontroli finansowania i realizacji inwestycji w nauce i szkolnictwie wyższym - wnioskowała o rozważenie i podjęcie stosownych decyzji w sprawie dalszego finansowania zakupów dla laboratoriów ubiegających się o akredytację ze środków wydzielonych w budżecie państwa na naukę. Stwierdzono wówczas, że Komitet Badań Naukowych jako główna jednostka finansująca nie posiada ani stosownych uprawnień, ani kompetencji w tym zakresie, a zatem środki na dalsze finansowanie prac związanych z akredytacją laboratoriów winny być wydzielone w budżecie i znajdować się w dyspozycji Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji - powołanego m.in. do organizowania i nadzorowania systemu badań i certyfikacji. Utrzymanie natomiast stanu dotychczasowego wymagałoby wprowadzenia odpowiednich zmian do obowiązujących uregulowań prawnych dotyczących przeznaczania środków wydzielonych w części 48 budżetu państwa na naukę, a także uprawnień i zadań Komitetu Badań Naukowych. Wyniki kontroli wskazują, że dotychczas sytuacja nie uległa zmianie. Stwierdzono, że w niektórych jednostkach - pomimo otrzymania znacznych środków budżetowych na inwestycje aparaturowe i wyposażenie laboratoriów ubiegających się o akredytację - prace w tym zakresie trwają nieuzasadnienie długo. I tak na przykład:

- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Pojazdów Szynowych w Poznaniu otrzymał z KBN środki budżetowe w kwocie 764,5 tys. zł (z przyznanych 1.061,5 tys. zł) na zakup aparatury i wymianę elementów obudowy hali badań. Z informacji jednostki wynika, że opóźnienie prac spowodowane było zjawiskami inflacyjnymi i niemożliwością na*

etapie planowania ścisłego oceny stanu konstrukcji wewnętrznej budynku.

- ◆ *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Motoreduktorów i Reduktorów „RE-DOR” w Bielsku-Białej otrzymał z KBN środki budżetowe w kwocie 1.503 tys. zł na inwestycje aparaturowe związane z wdrożeniem systemu jakości i akredytacją laboratorium. Pomimo upływu - w końcu 1995 r. - ustalonego w harmonogramie terminu nie wdrożył systemu jakości, nie uzyskał akredytacji laboratorium, a nawet nie wystąpił z wnioskiem o przeprowadzenie stosownego auditu w tym zakresie. W marcu 1997 r. dyrektor Ośrodka poinformował NIK, że skierował do PBCB wniosek o certyfikację systemu zapewnienia jakości ISO 9000 i zapowiedział złożenie wniosku o akredytację laboratorium z końcem 1997 r.*
- ◆ *Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Opakowań w Warszawie prowadzi prace nad przygotowaniem dwóch laboratoriów do akredytacji systemów jakości od listopada 1993 r. W 1994 r. otrzymał z KBN dotację w kwocie 300 tys zł na dofinansowanie wyposażenia laboratoriów badawczych, a w latach 1995-1996 łącznie 380 tys zł na różne inwestycje aparaturowe związane z działalnością Ośrodka. Pomimo unowocześnienia wyposażenia laboratoriów i dostosowania ich do standardów europejskich w zakresie oceny jakości materiałów i opakowań - Ośrodek nie wystąpił (do września 1996 r.) do PCBC z wnioskiem o przyznanie akredytacji.*

Stwierdzono ponadto, że środki przekazane przez Komitet Badań Naukowych na zakup aparatury dla laboratoriów ubiegających się o akredytację wykorzystywane były niejednokrotnie ze znacznym opóźnieniem - w stosunku do terminów ustalonych w decyzjach Przewodniczącego KBN. I tak na przykład :

- ◆ *Centralny Ośrodek Chłodnictwa w Krakowie z przyznanej przez KBN we wrześniu 1994 r. dotacji na dofinansowanie wyposażenia laboratorium badawczego w kwocie 155 tys zł w ustalonym terminie do dnia 31 grudnia 1995 r. wydatkował jedynie 26,6% środków (41,2 tys zł), a do końca I półrocza 1996 r. 70,6% środków (109,5 tys zł). Do wykorzystania pozostały środki w kwocie ok.45,5 tys zł (oraz odsetki od tych środków). Audytorzy z Polskiego Centrum Badań i Certyfikacji stwierdzili - w sierpniu 1995 r. - iż realizowany system jakości oraz jego dokumentacja nie spełniały w pełni wymagań procesu akredytacji, zakwestionowali także brak deklaracji kierownictwa Ośrodka w sprawie zapewnienia środków finansowych i gotowości do dalszej realizacji prac związanych z akredytacją.*
- ◆ *Instytut Przemysłu Skórzanego w Łodzi otrzymał we wrześniu 1993 r. dotację KBN na dofinansowanie zakupu aparatury w kwocie 500 tys*

zł, a w czerwcu 1994 r. dotację na dofinansowanie wyposażenia laboratoriów ubiegających się o akredytację w kwocie 260 tys zł (ogółem 760 tys zł). Według stanu na 31 grudnia 1995 r. - pomimo upływu terminu wykorzystania i rozliczenia środków - w Instytucie pozostały nie wykorzystane środki finansowe w kwocie 247,5 tys zł (razem z odsetkami), a według stanu na 30 września 1996 r. - w kwocie 95,1 tys zł.

- ◆ *Instytut Technologii Drewna w Poznaniu otrzymał we wrześniu 1993 r. dotację z KBN na dofinansowanie zakupu aparatury w wysokości 180 tys. zł, a w czerwcu 1994 r. dotację na dofinansowanie wyposażenia w wysokości 200 tys. zł - łącznie 380 tys. zł. Według stanu na 31 grudnia 1995 r. - pomimo upływu terminu rozliczenia środków - na koncie Instytutu pozostawały nie wykorzystane środki inwestycyjne w kwocie 114,1 tys. zł (środki i odsetki), które w znacznym stopniu (109,6 tys. zł) zostały wykorzystane dopiero w 1996 r.*
- ◆ *Instytut Techniki Ciepłej w Łodzi otrzymał w kwietniu i grudniu 1995 r. z KBN dotacje na dofinansowanie zakupu aparatury dla laboratoriów ubiegających się o akredytację w łącznej kwocie 985 tys zł. Do końca listopada 1996 r. wykorzystano środki w kwocie ok. 700 tys zł (termin rozliczenia dotacji upływał w dniu 31 grudnia 1996 r.).*

6. Gospodarowanie majątkiem jednostek - sprzedaż i dzierżawa składników majątkowych

Przychody ze sprzedaży i dzierżawy składników majątkowych w latach 1994-1996 (I półrocze) wyniosły łącznie 27,7 mln zł (w poszczególnych latach odpowiednio 8,9 mln zł, 11,6 mln zł i 7,2 mln zł) i stanowiły 7,2 % w przychodach ogółem (w poszczególnych latach odpowiednio 7,0%, 6,9%, 8,2%).

Zaznaczyć jednak należy, że pomimo trudnej sytuacji finansowej kontrolowane jednostki nie wyprzedawały składników majątkowych, a przychody z tego tytułu stanowiły w badanym okresie zaledwie 0,75 % w przychodach ogółem. Sprzedawano głównie zbędne maszyny i urządzenia - z reguły zamortyzowane - oraz w nielicznych przypadkach - nieruchomości (grunty i budynki).

Z naruszeniem ustawowego obowiązku w czterech spośród 38 kontrolowanych jednostek odstąpiono przy zbywaniu środków trwałych od przeprowadzenia przetargów. I tak m.in. :

- ◆ *Instytut Technologii Nafty w Krakowie w latach 1994-1996 (I półrocze) dokonał sprzedaży 9 środków trwałych o wartości księgowej brutto - 98,3 tys. zł (wartość księgowa netto - 15,6 tys. zł), w tym sześciu (o wartości księgowej netto 12,1 tys. zł) - bez przetargu. W trzech*

przypadkach nie ustalono także ceny oszacowania sprzedawanych środków trwałych.

- ◆ *Centrum Badawczo-Konstrukcyjne Obrabiarek w Pruszkowie sprzedało dwóm podmiotom - w trybie bezprzetargowym - prawo użytkowania wieczystego gruntu wraz z prawem współwłasności budynku biurowego i innych urządzeń za ogółem 774,4 tys. zł. W zawartych umowach podano, że z powodu braku wpływu ofert na przetarg, nabywcę wyłoniono w drodze bezprzetargowej. W Instytucie brak jednak było dowodów - protokołów komisji przetargowej dokumentujących podjęcie jakichkolwiek czynności związanych z podjęciem przetargu.*

Istotnym źródłem przychodów finansowych kontrolowanych jednostek były przychody z dzierżawy składników majątkowych, w tym zwłaszcza z wynajmu powierzchni biurowej i produkcyjnej w posiadanych budynkach oraz dzierżawy gruntów. Ustalono, że w niektórych jednostkach przychody te stanowiły najpoważniejsze źródło finansowania działalności jednostki. Na przykład w Centralnym Laboratorium Przemysłu Obuwniczego w Krakowie przychody z dzierżawy składników majątkowych stanowiły w badanym okresie odpowiednio 51%, 53,6% i 63,4 % przychodów ogółem, podczas gdy przychody z działalności badawczo-rozwojowej mieściły się w przedziale od 23% do 31%. W Instytucie Techniki Ciepłej w Łodzi przychody z wynajmu pomieszczeń i opłat za miejsca parkingowe na parkingu ITC stanowiły w 1995 r. - 65,1 % przychodów własnych z działalności gospodarczej i usługowej (408 tys zł), a w I połowie 1996 r. - 87,8 % przychodów z tej działalności (307,9 tys zł).

Blisko jedna trzecia kontrolowanych jednostek nie poprzedzała zawarcia umowy o wynajem bądź dzierżawę składników majątkowych postępowaniem przetargowym. Krytycznie zwłaszcza należy ocenić nieegzekwowanie w ogóle bądź egzekwowanie ze znacznym opóźnieniem należności z tego tytułu. I tak na przykład :

- ◆ *Centralny Ośrodek Chłodnictwa w Krakowie zawarł ze spółką COCH Ltd. umowę na wynajem pomieszczeń produkcyjnych, biurowych, socjalnych i sanitarnych o pow. 2.900 m² oraz wydzierżawił urządzenia produkcyjne o wartości początkowej 274,5 tys. zł. Do końca 1996 r. spółka nie uregulowała zobowiązań wobec Ośrodka z tego tytułu na kwotę 80,2 tys. zł (ok. połowy należności Ośrodka). Zaznaczyć trzeba, że w tym okresie Ośrodek odprowadził od zafakturowanych usług należny podatek VAT w łącznej kwocie 14,2 ty. zł. Dodać należy, że Ośrodek nie korzystał z postanowień umownych przewidujących naliczanie odsetek za nieterminowe regulowanie zobowiązań bądź - w ostateczności - rozwiązanie umowy.*

- ◆ *Instytut Logistyki i Magazynowania w Poznaniu w 1995 r. i I połowie 1996 r. spisał w straty przedawnione należności od Zakładu Doświadczalnego - spółki z o.o. w kwocie 82 tys. zł. Należność powstała w wyniku nieregulowania przez tę spółkę zobowiązań z tytułu czynszu dzierżawnego oraz opłat z tytułu kosztów eksploatacyjnych ponoszonych przez Instytut. Pomimo nieregulowania przez spółkę zobowiązań przez długi okres czasu (od października 1991 r. do marca 1993 r.) Instytut nie rozwiązał z nią umowy. Nie dochodził także roszczeń na drodze sądowej - wobec ogłoszenia upadłości spółki i braku majątku na zaspokojenie wierzycieli.*
- ◆ *Instytut Technik i Technologii Dziewiarskich „TRICOTEXTIL” w Łodzi wynajmował ok. 7.500 m² powierzchni posiadanych budynków i nie w pełni egzekwował należności z tego tytułu. Według stanu na 31 grudnia 1995 r. nieregulowane zobowiązania wobec Instytutu wynosiły 171,8 tys. zł, a według stanu na 30 czerwca 1996 r. - 151 tys. zł.*

Na tle ogólnej dbałości o posiadany majątek stwierdzono odosobniony przypadek poważnych nieprawidłowości w tym zakresie w Instytucie Technik i Technologii Dziewiarskich „TRICOTEXTIL” w Łodzi i tak w lipcu 1995 r. Zakład Artykułów Medycznych Instytutu został przekształcony w spółkę akcyjną TRICOMED S.A. Kapitał akcyjny spółki ustalono w wysokości 200 tys. zł. Akcjonariuszami spółki - poza Instytutem, który objął 20 % akcji o wartości 40 tys. zł - zostały Toruńskie Zakłady Materiałów Opatunkowych S.A. (35 % akcji) oraz 75 osób fizycznych (45 % akcji), w tym 61 pracowników Instytutu. Spółka przejęła działalność byłego Zakładu Artykułów Medycznych w zakresie produkcji wyrobów medycznych i farmaceutycznych oraz działalność badawczo-naukową w dziedzinie nauk medycznych i farmacji, a Instytut za kwotę 50 tys. zł przeniósł na spółkę prawa z trzech patentów, ośmiu praw ochronnych oraz prawo do zastrzeżonej w Urzędzie Patentowym nazwy TRICOMED oraz udostępnił do wykorzystania trzy projekty wynalazcze. Wyłączenie Zakładu Artykułów Medycznych ze struktury Instytutu wpłynęło ujemnie na kształtowanie się przychodów ze sprzedaży oraz wynik finansowy. W 1994 r. przychody ze sprzedaży wyrobów Zakładu Artykułów Medycznych wyniosły 1.448 tys. zł i stanowiły 27,7 % ogółu przychodów ze sprzedaży Instytutu, wprawdzie udział ten zmniejszył się w 1995 r. do 21,2 %, ale zakład działał w Instytucie tylko przez trzy kwartały. Zysk osiągnięty przez zakład w

1994 r. (298 tys. zł) stanowił 113,6 % zysku brutto Instytutu, a zysk osiągnięty w 1995 r. (273 tys. zł) - był dwukrotnie wyższy od zysku brutto Instytutu. W badanym okresie zysk netto Instytutu z 228,8 tys. zł za 1994 r. zmniejszył się do 39 tys. zł za 1995 r., I półrocze 1996 r. Instytut zamknął stratą netto w wysokości 705,7 tys. zł.

7. Rozliczenia z budżetem państwa

Jednostki badawczo-rozwojowe są - zgodnie z treścią art 18 ustawy o jbr - zwolnione z podatków, przy czym zwolnieniu nie podlega działalność gospodarcza i usługowa prowadzona przez te jednostki. Jednocześnie zgodnie z treścią art. 17 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, wolne od podatku dochodowego są dochody jednostek przeznaczane przez nie na działalność naukową i naukowo-techniczną - w części przeznaczonej na te cele. Zwolnienie ma zastosowanie, jeżeli dochód jest przeznaczony i - bez względu na termin - wydawkowany na cele określone w ustawie, w tym także na nabycie środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych służących bezpośrednio realizacji tych celów oraz na opłacenie podatków nie stanowiących kosztu uzyskania przychodów.

Stwierdzono, że nie wszystkie jednostki korzystały z ustawowych możliwości odliczania od podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym od osób prawnych dochodów przeznaczonych na działalność naukową i naukowo-techniczną. I tak na przykład:

- ◆ *W Centralnym Ośrodku Badawczo-Rozwojowym Przemysłu Stalarki Budowlanej STOLBUD w Wołominie w prowadzonej ewidencji księgowej nie wyodrębniono - stosownie do treści § 4 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 7 sierpnia 1991 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej jbr. - przychodów i kosztów poszczególnych rodzajów działalności, w tym działalności gospodarczej. Stwierdzono, że do przychodów do opodatkowania za 1994 i 1995 r. wliczono całość uzyskanych przez COBR przychodów ze wszystkich rodzajów działalności, w tym również przychody uzyskane z działalności badawczo-rozwojowej, zaś od dochodów do opodatkowania nie odliczano wydatków na działalność naukową i naukowo-techniczną. W efekcie jednostka nie korzystała więc ze zwolnienia z podatku dochodowego od tej części dochodów, którą przeznaczała na działalność statutową.*

Zaznaczyć należy, że Komitet Badań Naukowych przekazywał corocznie finansowanym i dofinansowywanym jednostkom naukowym i jednostkom badawczo-rozwojowym „Informację o preferencyjnych rozwiązaniach systemowych (ekonomicznych i finansowych) dla nauki” - informował także o wyjaśnieniach bądź interpretacjach Ministerstwa Finansów kierowanych do KBN i dotyczących obowiązujących przepisów.

Kontrolowane jednostki - poza nielicznymi - regulowały w terminie zobowiązania wobec budżetu państwa oraz gmin. O przypadkach nieregulowania tych zobowiązań, Najwyższa Izba Kontroli poinformowała właściwe organy kontroli skarbowej, pozostawiając im ustalenie istnienia i wysokości zobowiązań wobec budżetu.

VI. PRZEBIEG POSTĘPOWANIA KONTROLNEGO I DZIAŁANIA PODJĘTE PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI

Kontrolę przeprowadzono w okresie od października 1996 r. do stycznia 1997 r.

W kontrolowanych jednostkach - poza jednym przypadkiem - nie zgłoszono zastrzeżeń do protokołu kontroli. Protokoły z wszystkich kontroli zostały obustronnie podpisane.

Wyniki kontroli przedstawione zostały w wystąpieniach pokontrolnych skierowanych do Przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych oraz do kierowników wszystkich kontrolowanych jednostek, przy czym dwaj złożyli zastrzeżenia do ocen w nich zawartych. Zastrzeżenia do treści jednego z wystąpień zostały w niewielkiej części uwzględnione, do drugiego w całości oddalone.

Ponadto Najwyższa Izba Kontroli - w wyniku kontroli - skierowała do Urzędu Kontroli Skarbowej w Warszawie wniosek o przeprowadzenie kontroli oraz o ustalenie istnienia i wysokości zobowiązania podatkowego w jednej jednostce, a także doniesienie o popełnieniu przestępstwa dewizowego.

Wnioski pokontrolne skierowane do kierowników kontrolowanych jednostek dotyczyły w szczególności: wykorzystywania środków budżetowych przekazanych przez Komitet Badań Naukowych zgodnie z przeznaczeniem określonym w decyzjach Przewodniczącego Komitetu i umowach zawartych z urzędem KBN; przestrzegania umownych terminów rozliczania środków budżetowych; uwzględniania w opracowywanych sprawozdaniach z działalności jednostek faktycznego stanu realizacji zadań planu rzeczowo-finansowego, zwłaszcza w zakresie objętych dotacją budżetową; ujednolicenia kryteriów zaliczania poszczególnych prac do prac naukowo-badawczych i badawczo-rozwojowych; uwzględniania w planach rzeczowo-finansowych wszystkich źródeł finansowania działalności; podjęcia skutecznych działań w celu poprawienia wyników finansowych laboratoriów akredytowanych; realizowania prac badawczo-rozwojowych w terminach określonych w harmonogramach, stanowiących załączniki do umów na realizację projektów celowych; zbywania i dzierżawienia składników majątkowych w trybie i na zasadach przewidzianych w obowiązujących przepisach.

Dyrektor Departamentu
Edukacji, Nauki i Kultury

Stefan Lubiszewski

Akceptuję:

WICEPREZES

NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI

Zbigniew Wesołowski

Zatwierdzam:

PREZES

NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI

Janusz Wojciechowski

Warszawa, 1997.05.15

*Załącznik do informacji***Wykaz skontrolowanych jednostek**

1. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Płyt Drewnopodobnych w Czarnej Wo-
- dzie,
2. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Centrum Techniki Morskiej w Gdańsku,
3. Centrum Techniki Okrętowej - Zakład Badawczo-Rozwojowy w Gdańsku,
4. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Samochodów Małolitrażowych w Bielsku-Białej
5. Instytut Chemii Nieorganicznej w Gliwicach,
6. Instytut Spawalnictwa w Gliwicach,
7. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Urządzeń Mechanicznych w Gliwicach,
8. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Dźwignic i Urządzeń Transportowych "DE-
- TRANS" w Bytomiu.
9. Instytut Technologii Nafty im. prof. Stanisława Pilata w Krakowie,
10. Centralny Ośrodek Chłodnictwa "COCH" w Krakowie,
11. Instytut Odlewnictwa w Krakowie,
12. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Górnictwa Surowców Chemicznych "CHEM-
- KOP" w Krakowie,
13. Centralne Laboratorium Przemysłu Obuwniczego w Krakowie.
14. Instytut Techniki Ciepłej w Łodzi,
15. Instytut Technik i Technologii Dziewiarskich "TRICOTEXTIL" w Łodzi,
16. Instytut Przemysłu Skórzanego w Łodzi.
17. Instytut Technologii Drewna w Poznaniu,
18. Instytut Obróbki Plastycznej w Poznaniu,
19. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Obrabiarek i Urządzeń Specjalnych w Poznaniu,
20. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Oponiarskiego "STOMIL" w Poznaniu,
21. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Pojazdów Szynowych w Poznaniu,
22. Instytut Logistyki i Magazynowania w Poznaniu.
23. Centrum Badawczo-Konstrukcyjne Obrabiarek w Pruszkowie,
24. Instytut Techniki Grzewczej i Sanitarnej w Radomiu,
25. Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu,
26. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Środków Organizacyjno-Technicznych "PRE-
- BOT" w Radomiu,
27. Przemysłowy Instytut Maszyn Budowlanych w Kobyłce,

- 28. Instytut Automatyki Systemów Energetycznych we Wrocławiu,
- 29. Instytut Górnictwa Odkrywkowego "POLTEGOR" we Wrocławiu,
- 30. Instytut Komputerowych Systemów Automatyki i Pomiarów we Wrocławiu,
- 31. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Gospodarki Remontowej Energetyki we Wrocławiu,
- 32. Instytut Przemysłu Gumowego "STOMIL" w Piastowie,
- 33. Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Motoreduktorów i Reduktorów "REDOR" w Bielsku-Białej,
- 34. Instytut Gospodarki Odpadami w Katowicach,
- 35. Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przetwórstwa Lnu w Żyrardowie
- 36. Ośrodek Przetwarzania Informacji w Warszawie
- 37. Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Stolarski Budowlanej „STOLBUD” w Wołominie
- 38. Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Opakowań w Warszawie